

p²-prvky **Tetrelly**
Uhlík

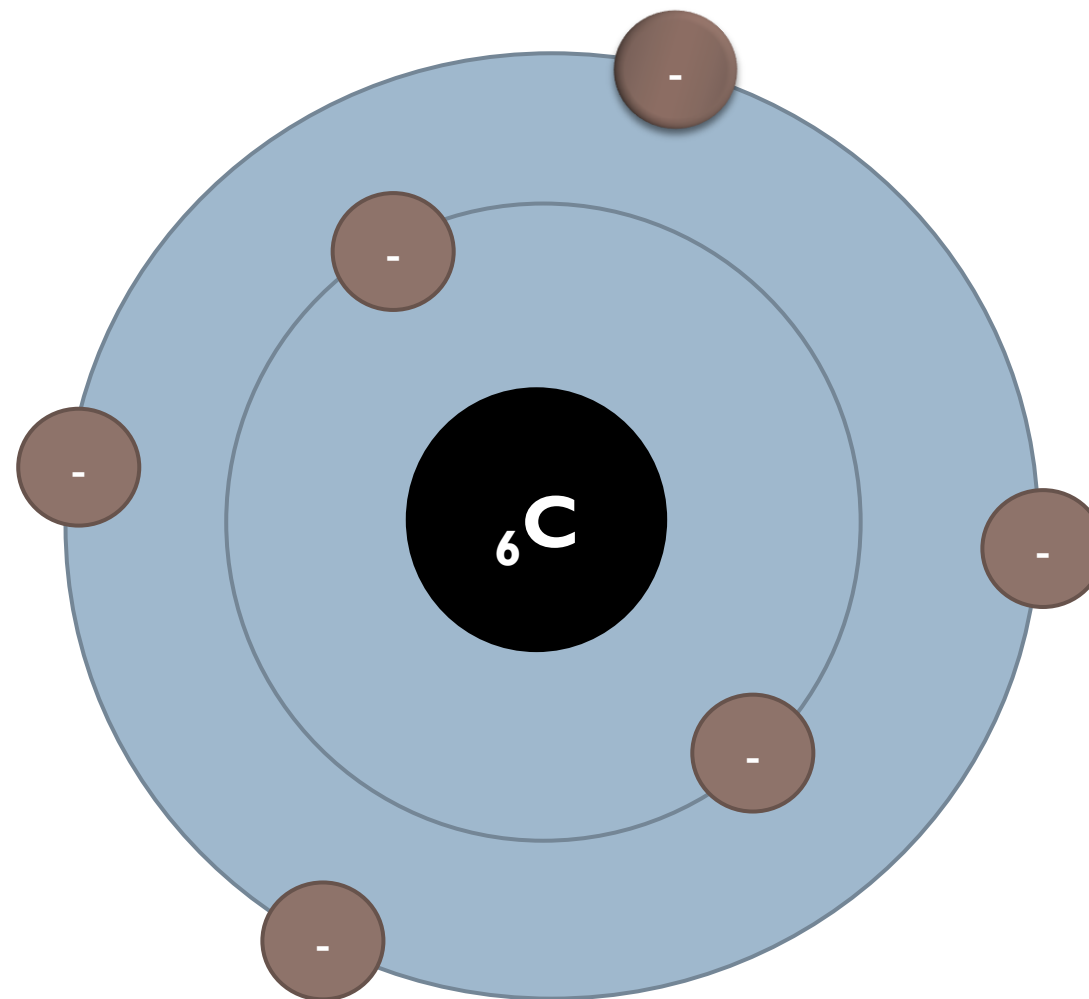
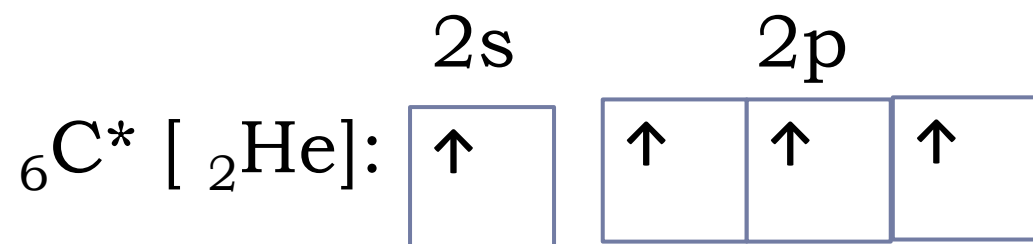
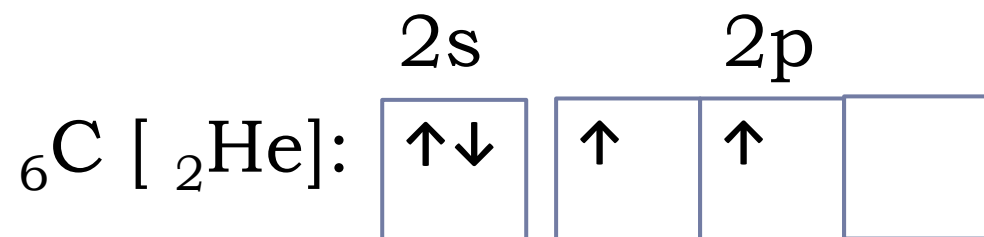
Mgr. Lucia Brezniaková
GVPT Martin

Štruktúra

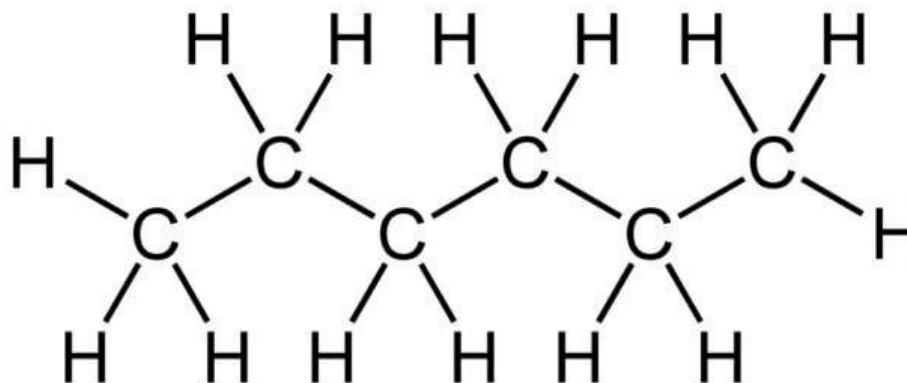
Väzbovosť (dvojjväzbovosť,
max. štvorväzbový)

Vlastnosti uhlíka

- ▶ Tuhé skupenstvo
- ▶ **Oxidačné číslo:** -IV, 0, II, IV
- ▶ **Väzby:**
  1. má schopnosť reťaziť sa, tvorí násobné väzby, väzba C-C pevná
  2. typy väzieb: kovalentné, van der Waalsové (grafit), koordinačné (CO, CN- ligandy)

Výskyt

---

1. voľný (elementárny)

A. alotropické modifikácie

diamant, grafit, fullerén

A. amorfné formy

sadze, koks, aktívne uhlie

2. viazaný (v zlúčeninách)

A. anorganické zlúčeniny

CO, CO₂, H₂CO₃...

A. organické zlúčeniny

bielkoviny, cukry, tuky...

Minerály a horniny uhlíka

---

vápenec

dolomit

kalцит

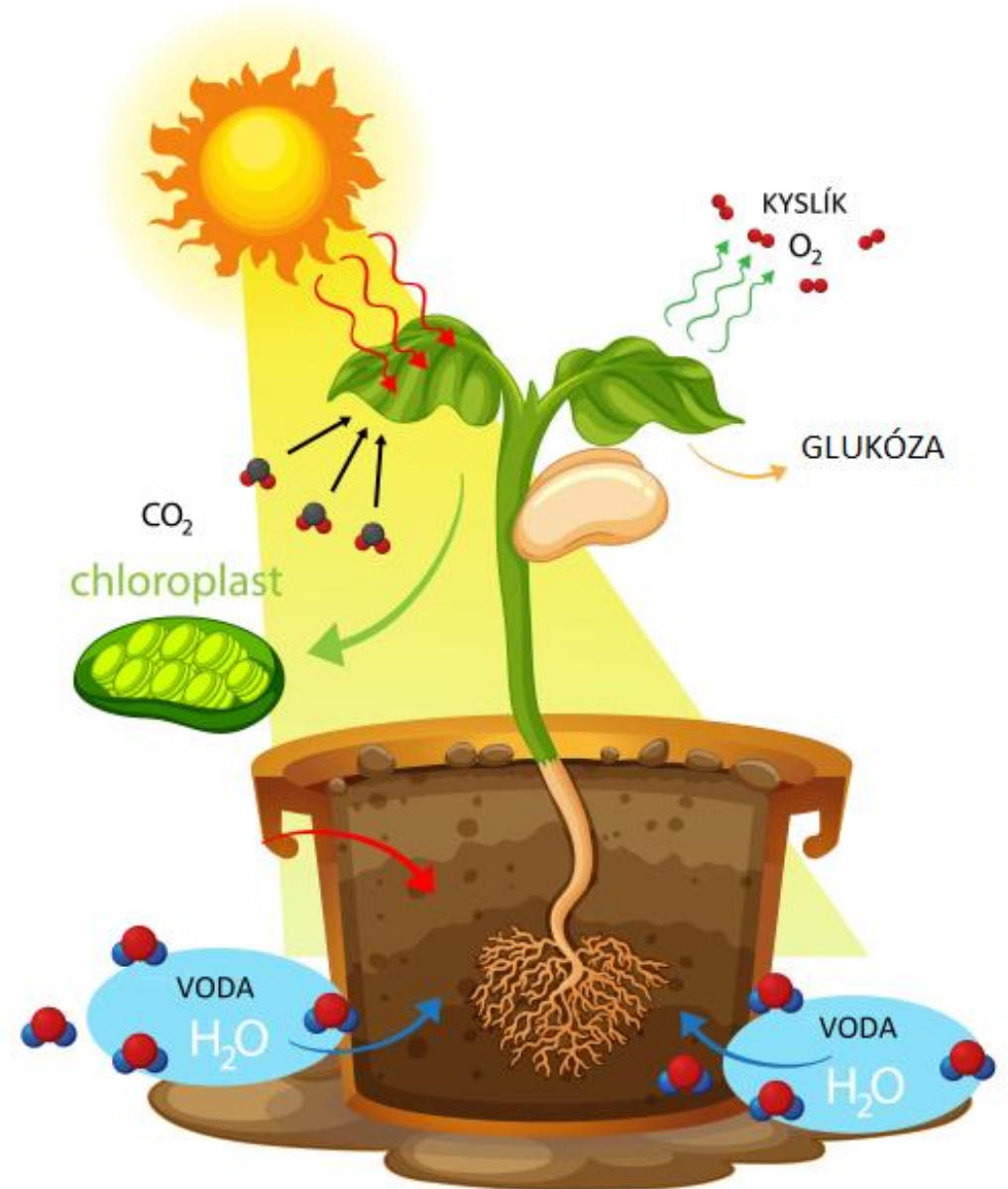
magnezit

Biogénny význam

Makrobiogénny prvok

- ▶ súčasť rastlinných a živočíšnych organizmov
- ▶ dôležitý pre fotosyntézu

Alotropické modifikácie uhlíka

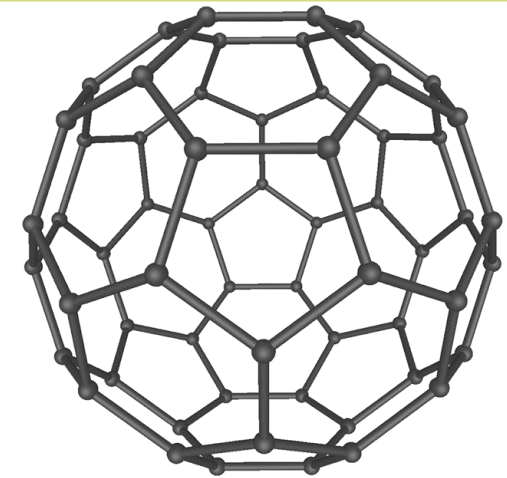

Grafit(tuha)

Diamant

Fulerén

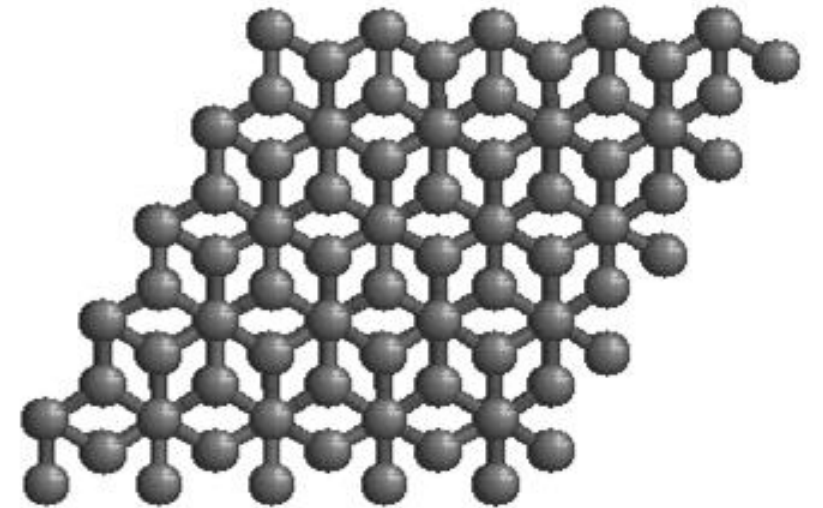
Alotropické modifikácie

A.grafit

Štruktúra

- šesťuholníková štruktúra
- vrstevnatý kryštál
  1. atómy pútané ďalšími tromi atómami kovalentnou väzbou
  2. usporiadané vo vrstvách a medzi nimi slabé van der Waalsové sily

Alotropické modifikácie

A.grafit

Vlastnosti

- mäkký, šedočierny
- otiera sa o papier (štiepi sa pozdĺž vrstiev)
- vedie elektrický prúd (v smere pozdĺž vrstiev)
- je reaktívnejší

Alotropické modifikácie

A.grafit

Využitie

- ▶ elektródy (výroba Al, NaOH)
- ceruzky, brzdové obloženie, mazivo
- žiaruvzdorný materiál (taviace tégliky)
- moderátory v jadrových reaktoroch
- havranie striebro- v gumárenskom priemysle ako náter proti korózii

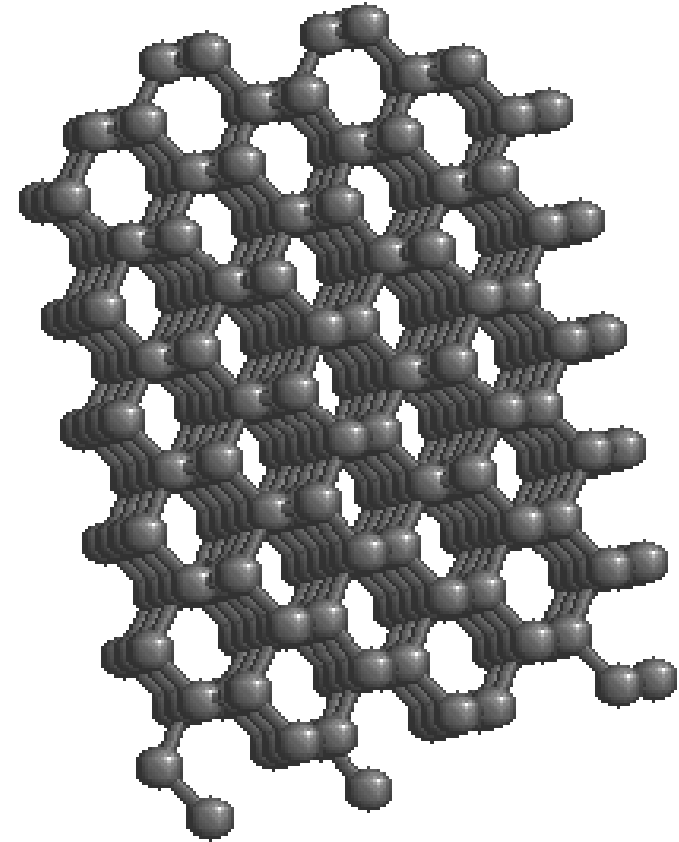
Alotropické modifikácie

B.diamant

Štruktúra

- kubická sústava (tetraéder)
- atómový kryštál - 4 atómy uhlíka navzájom viazané kovalentnou väzbou
- vzdialenosť väzieb menšia- vyššia hustota, pevný a tvrdý

Alotropické modifikácie

B.diamant

Vlastnosti

- najtvrdší minerál zo všetkých,
- veľká odolnosť, pevnosť, vysoká hustota
- extrémne vysoká tepelná vodivosť
- nevedie elektrický prúd (všetky elektróny viazané vo väzbách)

Alotropické modifikácie

B.diamant

Využitie

- klenotníctvo- 5% vyťažených diamantov (vybrúsený je briliant)
- vrtné súpravy
- brusné materiály na rezanie kovov, skla a kameňov (dnes skôr karbidy, a umelé diamanty)

RUŽOVÁ

ČERVENÁ

FIALOVÁ

ŽLTÁ

ORANŽOVÁ

HNEDÁ

ZELENÁ

MODRÁ

ŠEDÁ

ČIERNA

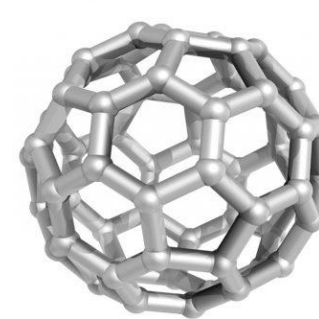
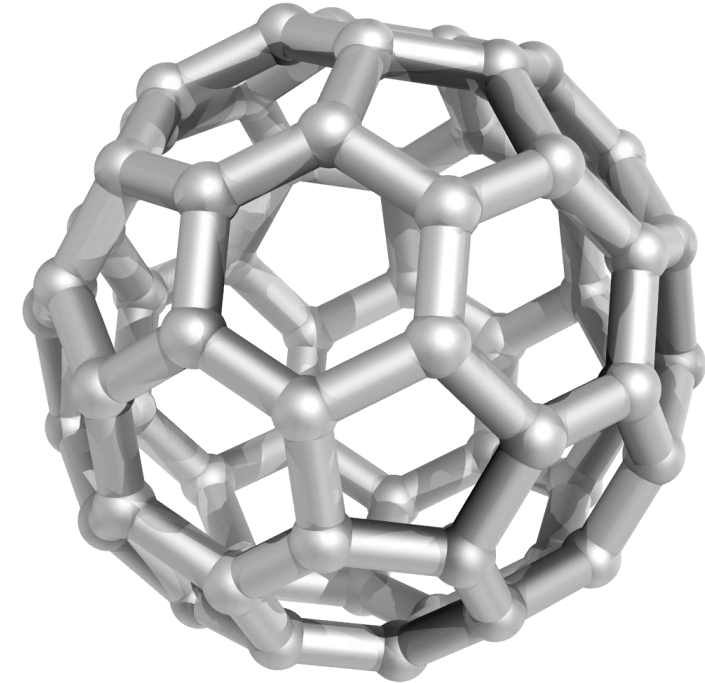
Alotropické modifikácie

C.Fulerén

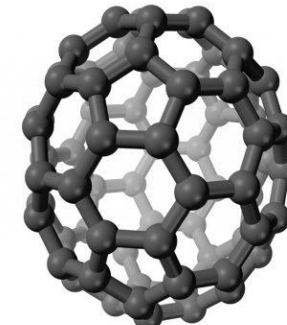

Štruktúra

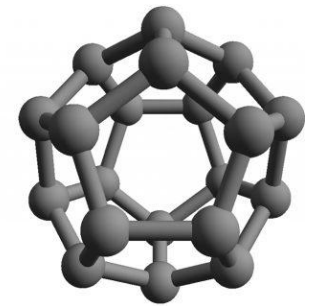
- guľovitý tvar (vzhľad futbalovej lopty)
- päťuholníkové a šesťuholníkové cykly
- najčastejšie 20 atómov pútaných kovalentnými väzbami, medzi molekulami van der Waalové sily
- Prírodné v malom množstve(fulgurity) inak syntetické

C₆₀

C₇₀

C₂₀

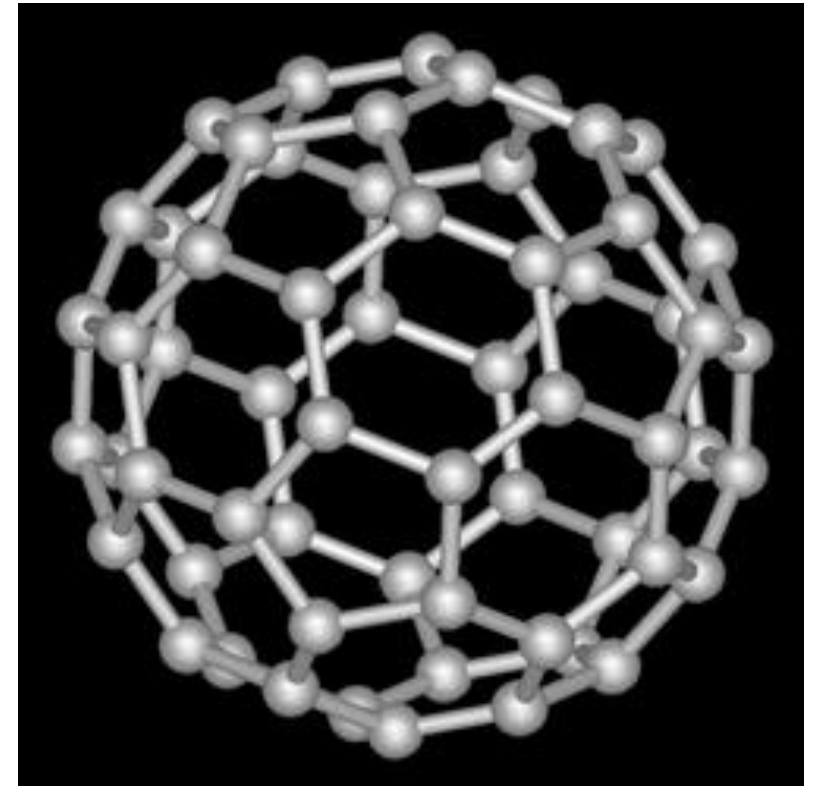
Alotropické modifikácie

C.Fulerén

Vlastnosti

- pevný, hnedočierny
- C₆₀ veľmi reaktívny
- vysoká mäkkosť, supravodivosť
- veľký vnútorný objem
- odolné voči vonkajším fyzikálnym vplyvom

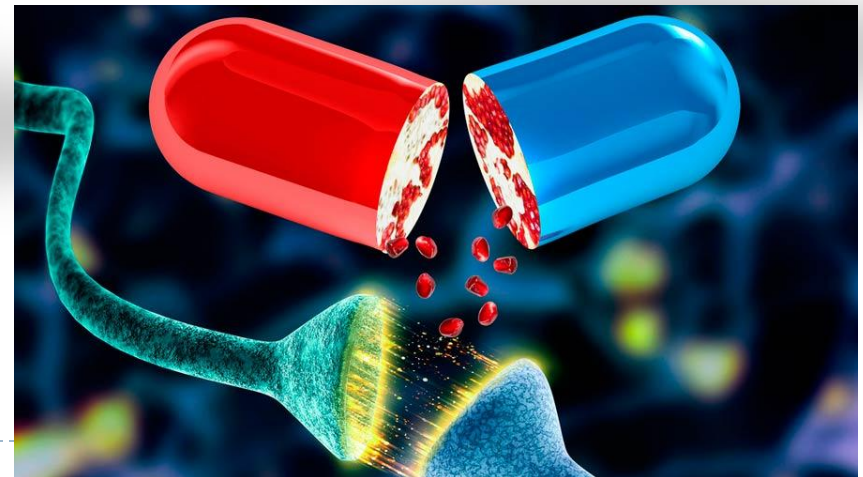
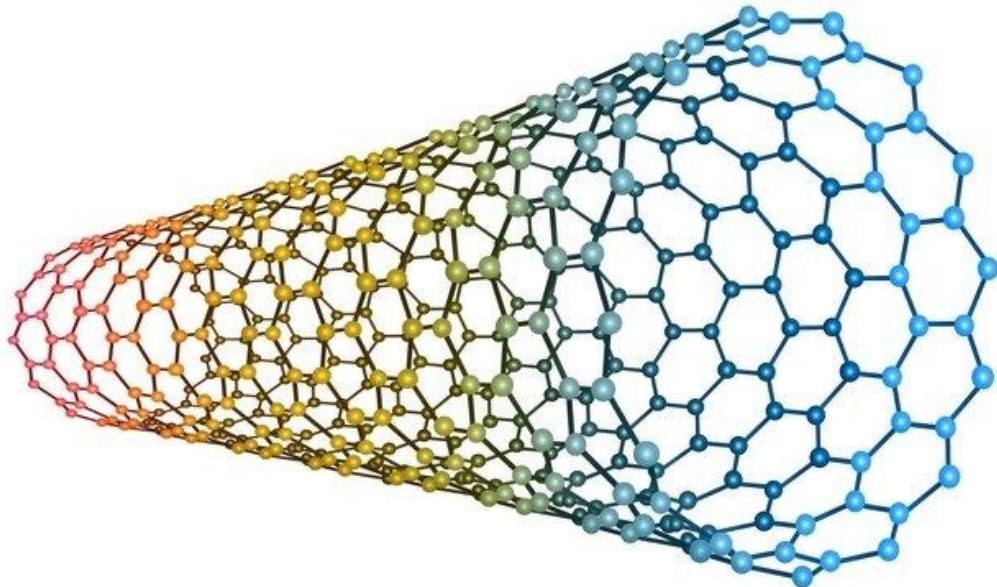
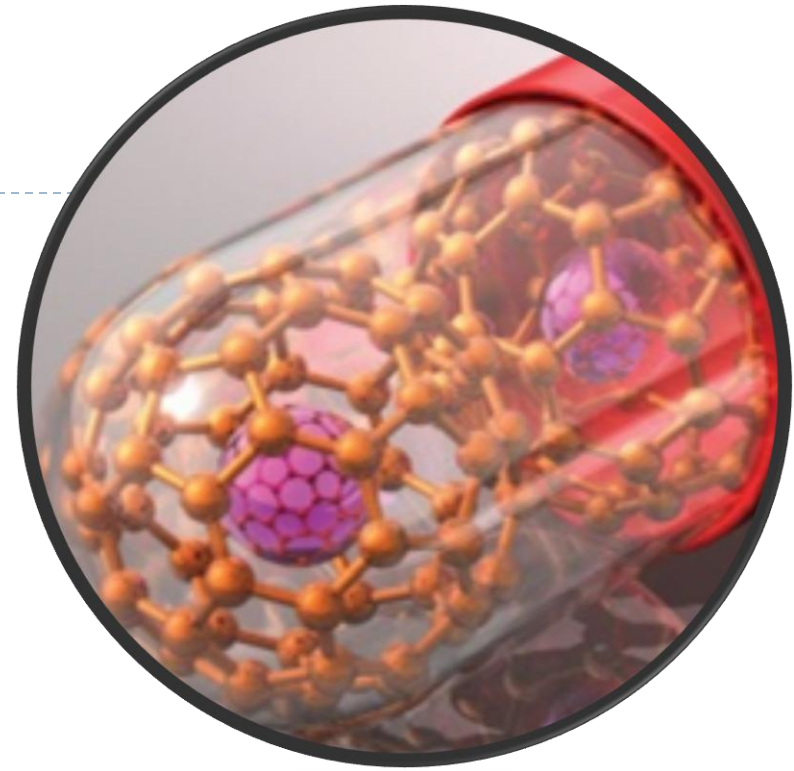

Alotropické modifikácie

C.Fulerén

Využitie

- ▶ elektronika
- ▶ nanotechnológie (*nanotrúbice a vlákna*)
- ▶ transport liečiv (*dutá štruktúra*)

Amorfné (technické) formy uhlíka

Koks

Sadze

**Aktívne
uhlie**

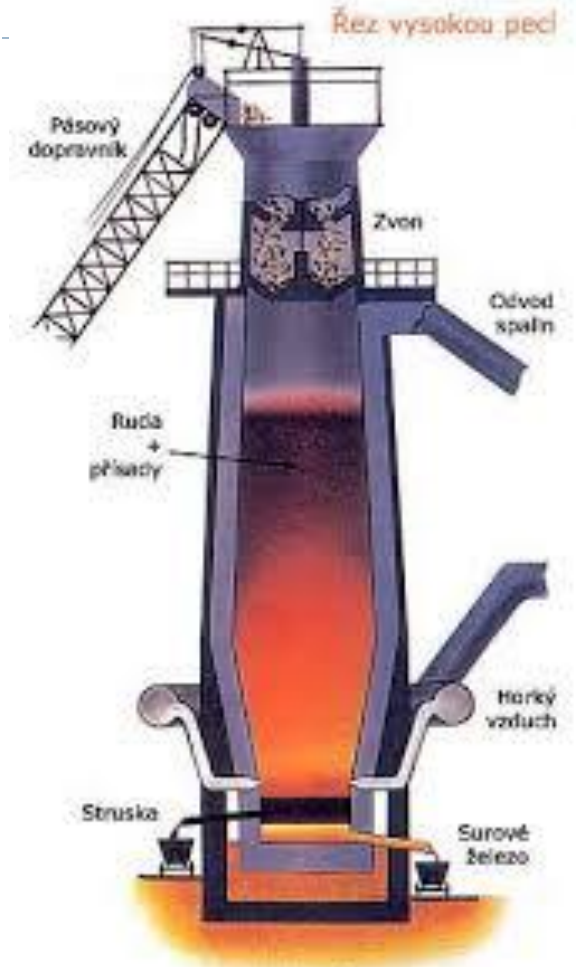
Amorfné formy uhlíka

A.Koks

- ▶ Vzniká vysokoteplotnou karbonizáciou uhlia bez prístupu kyslíka

Využitie

- ▶ redukovaadlo (výroba železa)
- ▶ palivo
- ▶ filtrovanie vody
- ▶ výroba čiernej farby

Amorfné formy uhlíka

B.sadze

- ▶ Vzniká nedokonalým spaľovaním organického materiálu

Využitie

- ▶ atrament do kopírok, tlačiarňí
- ▶ čierny pigment (*plasty, farby, papier*)
- ▶ výroba pneumatík
- ▶ *E153 rastlinná čerň*- pelendre sladké drievko

Amorfné formy uhlíka

C.aktívne uhlie

- ▶ z tvrdých škrupín, kôstok, drevok
- ▶ **živočíšne uhlie**- zahrievaním krvi a jatočného odpadu s K_2CO_3 iálu

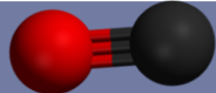
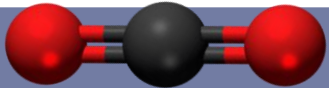
Využitie

- ▶ vysoké absorpčné účinky- odstraňovanie toxínov z tela, hnačky, otravy
- ▶ digestor, plynové masky
- ▶ katalyzátor, úprava vody

Zlúčeniny uhlíka

Porovnanie CO a CO₂

CO 	CO ₂
Ľahší ako vzduch	1,5x ťažší ako vzduch
Bez zápachu	Štiplavý zápach
Málo rozpustný vo vode	Rozpustný vo vode
Prevažne redukčné činidlo	Iba oxidačné činidlo
horľavý	nehorľavý
Veľmi toxický	Netoxický(nedýchateľný)
Vznik nedokonalým spaľovaním	Vznik dokonalým spaľovaním
súčasť výfukových plynov, vykurovacích plynov, výroba kovov, org. látok,	Hasiace prístroje, inertná atmosféra, výroba nápojov, suchý ľad, čistenie strojov

CO- Tichý zabiják

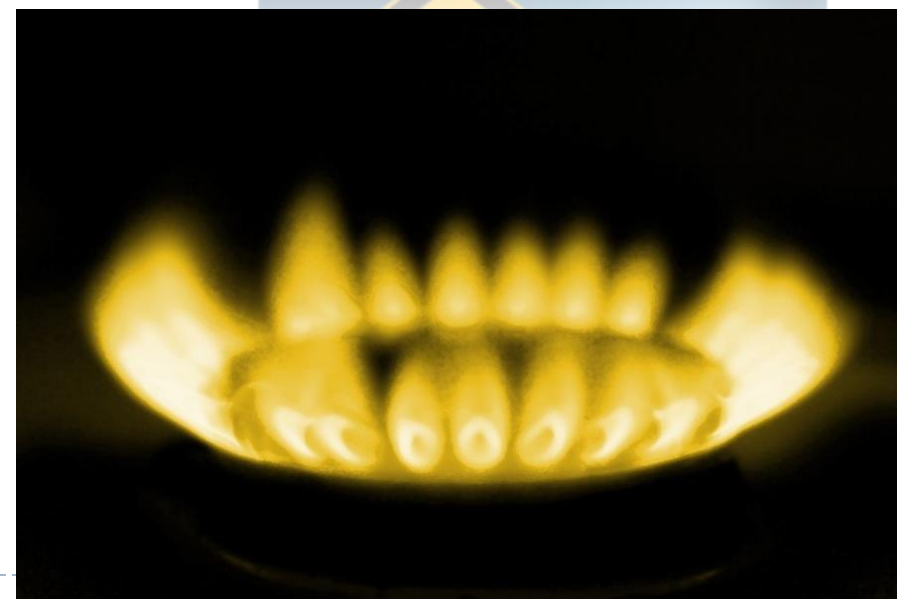
---

krvný jed

- 200x rýchlejšie sa viaže na hemoglobín ako kyslík, keď napadne 10% erytrocytov hrozí smrť
- liečba podávanie kyslíka pod tlakom
- nedokonalé spaľovanie, gamatky
- samovraždy

Povinne pravidelne čistiť komíny!!!!

Pozor na žltý až oranžový plameň!!!

Oxid uhličitý

- ▶ **Nedýchatel'ný, no nie je toxický**
- ▶ vo vzduchu je 0,03-0,04%
- ▶ Viac ako 0,5% zhoršené dýchanie, zrýchlenie tepu, únava
- ▶ Viac ako 10% vo miestnosti- ospalosť, strata vedomia smrť

- ▶ **Pozor silážne jamy, vínne pivnice, studne!!!!**
- ▶ **Chodiť so sviečkou!!!!**

Využitie CO₂

Suchý ľad

- Tuhý suchý ľad
- Chladenie, hasenie

Čistene strojov

- nespôsobuje koróziu, menej poškodzuje materiál lebo je mäkký

Výroba cukru

- Čistenie cukrovej šťavy

Výroba nápojov

- dáva chuť a bráni tvorbe baktérii, konzervant

Využitie CO₂

Inertná atmosféra

- Ochranná atmosféra pri chemických reakciách

Hasiace prístroje

- Penový a snehový

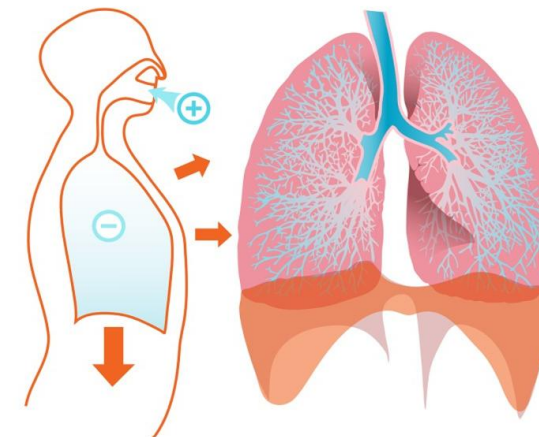
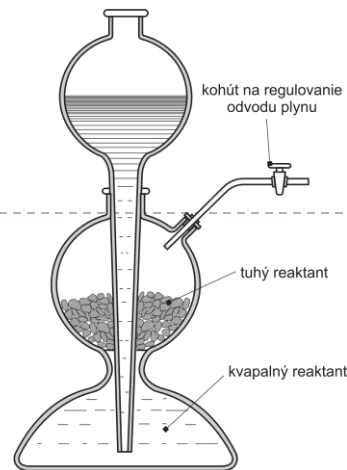

Výroba látok

- uhličitaný
- močovina

Príprava CO₂

1. Dýchanie	$C_6H_{12}O_6 + 6O_2 \rightarrow 6CO_2 + 6H_2O$
2. Rozkladom organických látok	hnitie, tlenie, kvasenie
3. Rozkladom uhličitanov žíhaním alebo kyselinami	$CaCO_3 \rightarrow CO_2 + CaO$ $CaCO_3 + 2 HCl \rightarrow CaCl_2 + CO_2 + H_2O$
4. Spaľovaním palív (napr. uhlia v nadbytku kyslíka)	$C + O_2 \rightarrow CO_2$

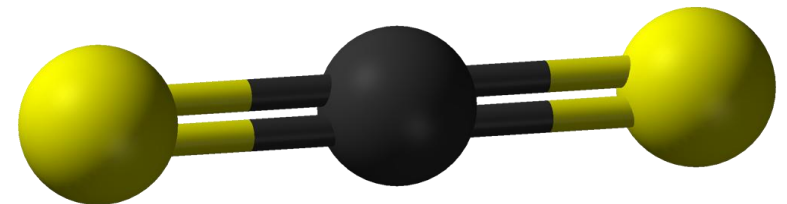

Sírouhlík (CS₂)

- Bezfarebná, prchavá a horľavá kvapalina
- Éterická vôňa, extrémne horľavý, rýchlo sa odparuje, hneď a zápacha
- **Silne toxický** (poškodenie CNS)

Využitie- rozpúšťadlo

Kyanovodík (HCN)

- Bezfarebná kvapalina horkomandľového zápachu
- **Veľmi toxický** (ochrnutie dýchacieho centra NS)

Využitie

- **Bojová látka** (cyklón B- jed na potkany používaný Nemcami na likvidáciu židov)

Kyanid draselný (KCN)

- ▶ **Cyankály**
- ▶ chuť po horkých mandliach
- ▶ **vysoko toxický** (blokuje enzým bunkového dýchania na mitochondriálnej membráne, bunková hypoxia, paralýza CNS a srdcového svalu)

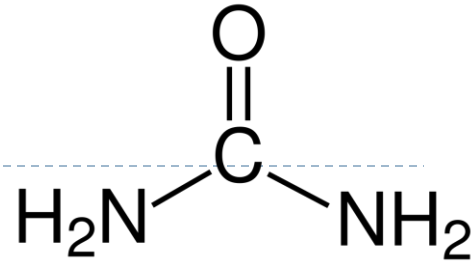
Využitie

- ▶ Získavanie zlata
- ▶ Klenotníctvo- pozlacovanie kovov

Močovina $\text{CO}(\text{NH}_2)_2$

- Derivát kyseliny uhličitej
- Produkt metabolizmu cicavcov

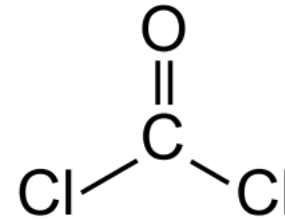
Využitie

- **plasty** (močovinoformaldehydové živice)
- **hnojivá, krmivá**
- bielenie zubov
- zlepšuje chuť v cigaretách
- kondicionér na vlasy
- **zimné posypy** (v miestach kde by NaCl spôsobovala korózie)

Fosgén (COCl₂)

- derivát kyseliny uhličitej
- Zápach tlejúceho lístia, zatuchnutého sena
- **prudko jedovatý(karcinogén)**

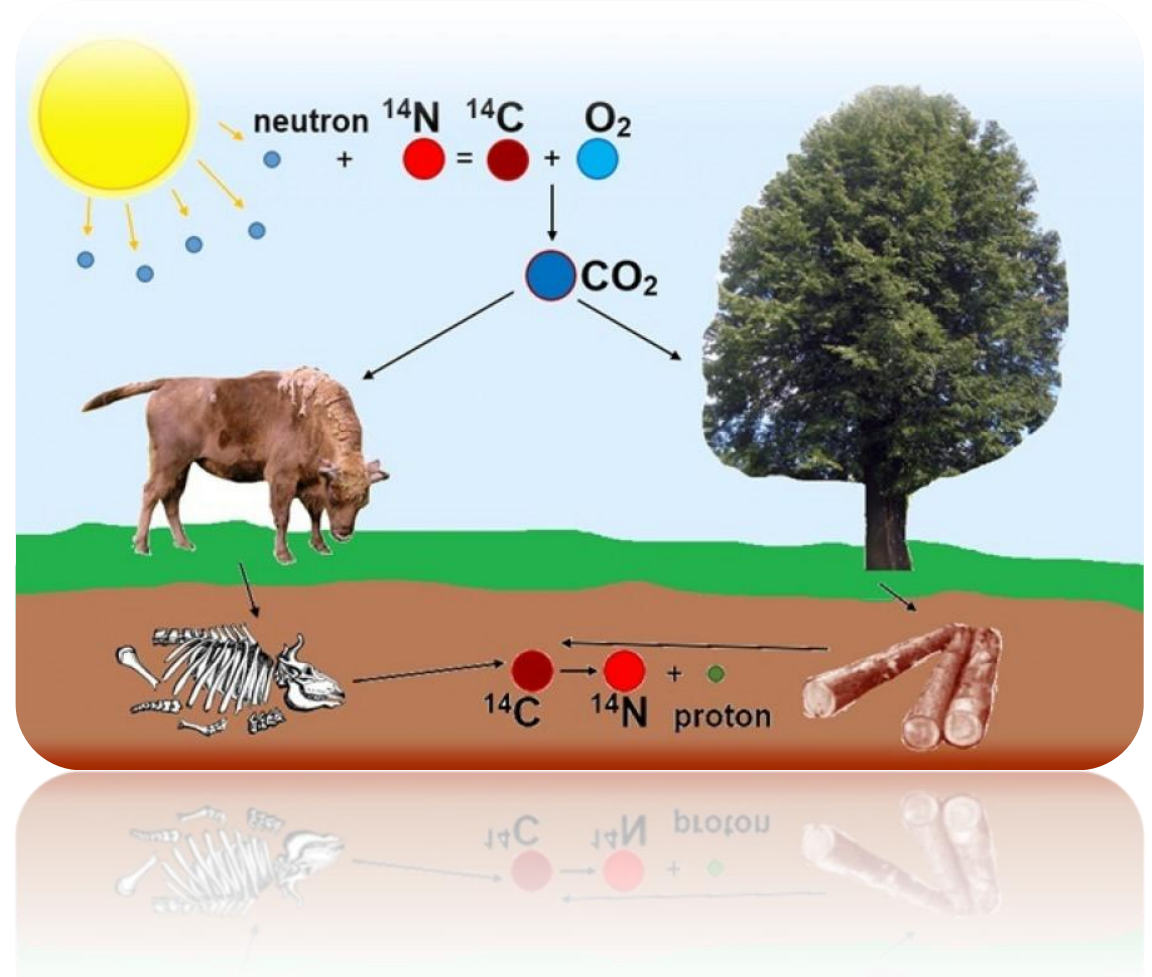
Využitie

- výroba polymérov, pesticídov, farbív
- bojový plyn v 1.svetovej vojne

Rádiouhlíková metóda

- **určovanie veku nálezov, minerálov a hornín** stanovením množstva izotopu uhlíka ^{14}C v objektoch
- ^{14}C vzniká prirodzenou rádioaktívnou premenou ^{14}N zo vzduchu.

Zdroje obrázkov

- ▶ <https://www.herbalus.cz/blog/9187303-fotosynteza-co-je-to-a-proc-je-tak-dulezita>
- ▶ www.wikipedia.sk
- ▶ <https://www.postposmo.com/sk/fuller%C3%A9n/>
- ▶ <https://www.sperky-a-diamanty.sk/napoveda/diamanty/viac-o-diamantoch/farebne-fancy-diamanty>
- ▶ <https://spravy.pravda.sk/svet/clanok/700249-hitler-pred-samovrazdou-zostarol-o-dvadsat-rokov-co-o-nom-hovorila-zena-ktora-sa-s-nim-skryla-v-bunkri/>
- ▶ <https://www.rusyn.sk/75-vyrocie-oslobodenia-auschwitzu-preco-vyhladzovacie-tabory-neoslobodili-skor/>

